

Olivier Lepick – Jean-François Daguzan: *Le terrorisme non conventionnel.*

1ere édition. Paris: Presses Universitaires de France, 2003, 152 stran, ISBN 2-13-053481-3.

Během posledních dvou let vyšla ve světě řada publikací, které se věnují problematice terorismu a boje proti němu.¹ Podstatná část z nich pochází z pera amerických autorů a je přímo ovlivněna událostmi z 11. 9. 2001 i jejich následnou reflexí v americké společnosti. Kniha *Le terrorisme non conventionnel (Nekonvenční terorismus)*, vydaná francouzskými autory Olivierem Lepickem a Jeanem-Françoisem Daguzanem, představuje v tomto směru výjimku, a to hned ze dvou důvodů. Za prvé, k tématu přistupuje z evropské, respektive francouzské perspektivy, jejíž odlišnost od americké perspektivy na několika místech zdůrazňuje. Za druhé, její první verze, mající podobu expertní zprávy, která se svými závěry příliš neliší od současného textu, vznikla již v průběhu roku 1999 a byla publikována v lednu 2000, tedy celých osmnáct měsíců před teroristickými útoky proti USA, které tak netvoří její ústřední referenční bod. Tyto dva faktory přispívají k tomu, že autoři snadněji zachovávají odstup od událostí ze září 2001 a že při hodnocení charakteru i možností teroristických skupin si počínají nezávisleji.

Úvodní kapitola recenzované publikace vymezuje základní pojmy, provádí klasifikaci terorismu a upozorňuje na rozdíly mezi tradičním a novým terorismem. *Terorismem* obecně se v knize rozumí „úmyslný násilný akt, který schválně směřuje proti civilnímu obyvatelstvu určité země“ (Lepick – Daguzan, 2003, s. 12). Tato definice není zcela standardní, neboť opomíjí podstatné části subjektivní stránky teroristického činu, a to jednak snahu někoho zastrašit nebo přinutit k určitému konání či nekonání, jednak celkovou politickou motivaci. Autoři následně v textu tento nedostatek implicitně odstraňují, neboť oba zmíněné prvky berou v úvahu. Podle zvolených *prostředků* Lepick a Daguzan dělí terorismus na *terorismus konvenční* či *klasický*, jenž využívá klasických zbraní (včetně výbušnin a výbušných nástrah) nebo předmětů plnicích funkcí klasické zbraně za určitých okolností (civilní letadla, která ve velké rychlosti narazí do výškových budov ve městě), a na *terorismus nekonvenční*,² jenž se uchyluje ke zbráním hromadného ničení, tedy ke zbráním jaderným, radiologickým, chemickým a biologickým. Jak již název publikace napovídá, právě takto chápaný nekonvenční terorismus tvoří její hlavní předmět. Podle *geografického kritéria* Lepick a Daguzan rozlišují *terorismus vnější*, pod nějž podřazují subverzivní zahraniční akce států (tedy tzv. státní terorismus) a gerilový boj, vedený z cizího území, *terorismus dekolonizační*, spojený s asymetrickými konflikty v období boje za realizaci práva národů na sebeurčení, a *terorismus vnitřní*, který zůstává svým původem i přímými důsledky omezen na území jediného státu. Poslední typ autoři považují za nejnebezpečnější, neboť „*vnitřní terorismus může... rozpoutat více násilí a radikalismu z důvodů úplné roztržky se společností, k níž se uchylují jednající skupiny*“ (Lepick – Daguzan, 2003, s. 13).

Podstatná část první kapitoly se věnuje převážně (avšak nikoli pouze) *chronologické* klasifikaci terorismu, na jejímž základě odlišuje terorismus tradiční a terorismus nový. *Tradiční* (či také politický) terorismus, který neusiluje o maximální destrukci, ale spíše se zaměřuje na vydírání, Lepick a Daguzan charakterizují jako „*určitou formu dialogu mezi agresorem a napadeným*“ (Lepick – Daguzan, 2003, s. 15), v němž obě strany znají své limity a v zájmu sebezachování a udržení komunikace se je nesnaží překročit. *Nový* terorismus (konvenčního i nekonvenčního charakteru), který dříve sekundární, respektive instrumentální destrukci klade na první místo, rámec dialogu opouští, a tak představuje kvalitativně zcela jiný jev, na nějž je třeba reagovat pomocí v minulosti nevyužívaných strategií. Nástup nového terorismu autoři vysvětlují souběhem několika faktorů, mezi něž se řadí vědeckotechnický rozvoj posledních desetiletí, globalizace, vliv sdělovacích pro-

středků na veřejnost, rozvoj nových aktérů nevládního typu a snadnější dostupnost zvláště ničivých prostředků (včetně zbraní hromadného ničení nebo materiálů k jejich výrobě) v období po skončení studené války. Ačkoli některá tvrzení, např. řazení teroristických skupin mezi nevládní organizace, konkrétně mezi „*nevládní organizace kriminálně teroristické*“ (Lepick – Daguzan, 2003, s. 22), působí poněkud zvláště, obecně je možné se závěry, k nimž autoři dospívají, souhlasit.

Druhá kapitola se soustřeďuje na problematiku jaderného a radiologického terorismu. Ve vztahu k *jadernému terorismu* (přímé nasazení jaderných zbraní) se autoři přiklánějí k názoru mnohokrát formulovanému jinými odborníky,³ podle něhož jde o nejméně pravděpodobnou formu terorismu. Hlavní překážky je třeba spatřovat jednak v obtížnosti výroby či nabytí – ať již cestou krádeže, koupě, nebo daru – příslušných zbraní, jednak v jejich nevhodnosti pro teroristické účely. Druhý argument platí samozřejmě pouze pro tradiční terorismus, noví teroristé „*typu náboženského, milenaristického a genocidního, založeného na negaci druhých*“ (Lepick – Daguzan, 2003, s. 38) by jaderné zbraně nemuseli odmítat. Navzdory tomu se jako reálnější možnost zdá *terorismus radiologický*, který záměrně kontaminuje prostor radioaktivními materiály nebo využívá tzv. špinavé bomby (*bombe sale*). Radioaktivní materiály jsou zvláště v některých zemích (např. v bývalém Sovětském svazu) relativně snadno dostupné, jejich přetvoření na zbraně není natolik obtížné, radiologický útok nevede k úplné destrukci života v určitých oblastech a lze jej alespoň do jisté míry kontrolovat. Autoři recenzované knihy připomínají hrozbu teroristického činu s využitím cesia 137, k níž se v roce 1995 v Moskvě uchýlili čečenští povstalci.

Třetí kapitola, která tvoří téměř polovinu publikace, věnuje pozornost terorismu chemickému a biologickému.⁴ Lepick a Daguzan, opět ve shodě s obecným hodnocením odborníků, upozorňují na atraktivitu obou typů pro teroristické skupiny,⁵ kterou vyvozují jednak ze snadnějšího způsobu výroby či nabytí (krádež, koupě, darování) prostředků chemického a biologického útoku, jednak z relativně jednoduché možnosti jejich přepravy a nasazení v rámci teroristického činu. *Chemický terorismus* využívá chemických zbraní, tedy „*chemických látek, které během vojenské operace mají za následek zabití, zranění nebo dočasné zneschopnění člověka prostřednictvím fyziologických účinků, jež vyvolávají*“.⁶ Autoři podrobně rozebírají znaky, jimiž by se měly dané látky, mají-li sloužit teroristům, vyznačovat (stálost, působení již při malých dávkách, snadná výroba, kontrolovatelnost účinků), a zamýšlejí se nad jejich toxicitou i nad možnými způsoby rozptylu (výbuch, ohřátí, rozdrčení, přímá kontaminace aj.). Následně provádějí klasifikaci chemických bojových látek a zmiňují se o některých v minulosti zaznamenaných případech chemického terorismu. K nim patří např. otrávení zásobníků vody v Severní Karolíně v roce 1977, smrt devatenácti filipínských policistů po požití kontaminované vody a sladkostí v roce 1987, otrávení devíti ruských vojáků a šesti civilistů kyanidem v Tádžikistánu v roce 1996, zabíjení iráckých emigrantů pomocí thalia v letech 1980–1995 nebo – nepochybně nejznámější případ – útok sarinem v tokijském metru, vedený japonskou náboženskou sektou Óm šinrikjó v roce 1995, jenž si vyžádal dvanáct mrtvých a na pět tisíc zraněných. V závěru této podkapitoly Lepick a Daguzan vyčíslují výhody, které chemické prostředky pro teroristy mají (vysoká úmrtnost mezi zasaženými, obtížná detekce a identifikace, snadnost výroby), a současně upozorňují na jejich nevýhody (vysoká účinnost jen v rámci uzavřeného prostoru, nemožnost zcela kontrolovat rozptyl aj.).

Biologický terorismus využívá živých mikroorganismů (např. bakterií, virů nebo hub) a toxinů (substancí na pomezí biologické a chemické látky). Podle názoru autorů právě biologické zbraně, mezi nimiž teroristé volí v závislosti na jejich toxicitě, snadnosti výroby či jiného získání, možnostech přepravy a rozptylu, odolnosti vůči vlivům prostředí a přenositelnosti vyvolaných chorob, představují skutečnou „*atomovou zbraň chudých*“ (Lepick – Daguzan, 2003, s. 87). Biologické zbraně a látky jsou pro teroristy relativně snadno dostupné, existuje řada způsobů jejich nasazení při útoku (aerosolizace v uzavřeném

prostoru, letecký rozptyl, vypuštění nakaženého hmyzu nebo hlodavců, přímá infekce např. prostřednictvím tzv. bulharských deštníků s otrávenou špičkou aj.) a pachatelé se sami nemusejí vystavovat bezprostředním účinkům. Zároveň však biologičtí činitelé jako živé organismy vykazují jistou nepředvídatelnost reakcí, týkající se např. přežití v novém prostředí či schopností reprodukce v něm. Teroristy navíc od jejich využití mohou odrazovat obavy z vlastního nakažení (a z následného relativně pomalého umírání, lišícího se od „působivé“ smrti např. při sebevražedném bombovém atentátu) a menší mediální „atraktivita“ biologického úderu. Lepick a Daguzan připomínají, že navzdory těmto faktorům došlo v období od počátku dvacátého století ke spáchání více než dvou desítek aktů (či pokusů) biologického terorismu, mezi něž se mj. řadí politické vraždy bulharských emigrantů v sedmdesátých a osmdesátých letech, kontaminace potravin tyfem v restauraci ve státě Oregon příslušníky sekty Rajniš v roce 1984 nebo – zcela jistě nejznámější – rozesílání dopisů obsahujících spory antraxu na východním pobřeží USA v říjnu 2001.

Zajímavou část recenzované publikace představuje podkapitola, zabývající se *srovnáním* chemických a biologických látek a hodnocením jejich vhodnosti pro teroristické skupiny. Autoři se přitom zaměřují na čtyři znaky, a to na potenciální toxicitu, na rychlost působení, na trvalost účinků a na jejich kontrolovatelnost. V první oblasti se jako účinnější zdají biologické látky, které se snáze šíří v rozsáhlejší prostoru, ale současně vykazují větší citlivost na vlivy prostředí (na teplotu a na sluneční záření). V rychlosti působení si však lépe „vedou“ chemické látky, neboť biologická kontaminace se projevuje až po uplynutí inkubační doby; s trvalostí účinků je tomu naopak – maximálně týdny či měsíce u chemických látek typu yperitu nebo fosgenu, měsíce a roky u některých biologických látek. Kontrola účinků je v obou případech problematická, neboť její možnosti ovlivňuje celá řada ne zcela odhadnutelných faktorů (např. meteorologické podmínky či životnost mikroorganismů). Po provedení srovnání chemického a biologického terorismu se autoři zamýšlejí nad plánováním konkrétních akcí, přičemž se zaměřují především na volbu prostředků (účinné látky a metody rozptylu) a na získání nezbytných zdrojů technického, materiálního a finančního charakteru. Je třeba říci, že tato pasáž kapitoly – byť takto jistě nebyla míněna – dost připomíná návod „jak nejlépe připravit teroristický čin s využitím chemických a biologických látek“, neboť obsahuje systematický výklad kroků, jež by měly být před, při a po útoku postupně realizovány, vypočítává potřebné nástroje a upozorňuje na případné nevýhody a rizika.

Závěrečná kapitola patří k nejcennějším a nejpřínosnějším částem recenzované publikace. Autoři si v ní kladou otázky „qui“ a „pourquoi“, tedy „kdo“ a „proč“ by se nejspíše mohl v nejbližší budoucnosti pokusit o akt nekonvenčního terorismu. Odmítají zúžené vidění problému, které se orientuje na tradiční odpůrce USA z islámských zemí,⁷ a sami ve shodě s dalšími odborníky⁸ vyčíslují celkem šest typů terorismu, představujících v současné době reálné ohrožení. Jde o terorismus náboženský, především konfesně islámský a regionálně blízkovýchodní, o terorismus sponzorovaný státy-páří, o terorismus založený na vydírání, o terorismus krajní pravice, rozvíjející se hlavně v USA, o terorismus milenaristický rovněž převážně amerického původu a o terorismus „neprofesionální“, vedený z pozic psychicky narušeného člověka, který lze opět nejspíše očekávat v USA. Zatímco přívrženci prvních tří typů se podle názoru Lepicka a Daguzana zřejmě nadále přidrží tradičních postupů, včetně sebevražedných bombových atentátů, u stoupenců dalších tří typů je možné se s ohledem na jejich charakter, cíle a prostředí působení obávat i přechodu k nekonvenčnímu terorismu. Autoři tak dospívají k závěru, že „nejzjevnější hrozby superterorismu... je třeba hledat ve Spojených státech a u jejich vnitřního terorismu“ (Lepick – Daguzan, 2003, s. 117), neboť „nikde jinde se nenachází tolik extrémních sekt, marginalizovaných jednotlivců a obratnosti (savoir-faire) v jediné zemi, kde je téměř vše volně na prodej“ (Lepick – Daguzan, 2003, s. 117). Ačkoli se toto tvrzení v době uveřejnění expertní zprávy v roce 2000 zdálo překvapující a troufalé, události z října 2001 (antraxový útok v USA) mu daly alespoň zčásti za pravdu.

Konec poslední kapitoly Lepick a Daguzan věnují rozboru *Úmluvy o zákazu vývoje, výroby, hromadění zásob a použití chemických zbraní a jejich zničení*, přijaté v roce 1993. Správně upozorňují na její relevanci pro boj s terorismem, do hlubšího právního rozboru se ale – jistě s ohledem na své profesní zaměření (historie, politologie a strategická studia) – nepouštějí. Zcela pak opomíjejí jiné existující či chystané mezinárodněprávní dokumenty, které sehrávají nebo by v budoucnu měly sehrávat při potírání nekonvenčního terorismu mnohem významnější úlohu. Jde např. o *Úmluvu o fyzické ochraně jaderných materiálů* z roku 1979, která v současné době prochází revizí, nebo o připravovanou *Mezinárodní úmluvu o potlačování činů jaderného terorismu*, jejíž návrh byl předložen v roce 1998. Text recenzované publikace dále doplňuje příloha, obsahující výčet činů, spojovaných s nekonvenčním terorismem (realizované útoky i pokusy o ně v letech 1915–2001), a podrobná bibliografie převážně anglofonních titulů, týkajících se předmětné problematiky.

Kniha francouzských autorů Oliviera Lepicka a Jeana-Françoise Daguzana představuje cenný příspěvek k diskusi o jedné z hlavních hrozeb, jimž svět čelí po skončení studené války. Zajímavým a zasvěceným způsobem pojednává jak o nekonvenčním terorismu obecně, tak i o jeho jednotlivých typech, tj. o terorismu jaderném, radiologickém, chemickém a biologickém. Každý z nich stručně charakterizuje a zamýšlí se nad jeho klady a zápory (bráno z pohledu teroristů) i nad perspektivami jeho uplatnění. Hlavní originalita díla pak spočívá ve snaze autorů oprostít se od způsobu myšlení určeného událostmi z 11. 9. 2001⁹ – usnadněné skutečností, že první verze knihy vznikla v období jim předcházejícím – a podívat se na problematiku z poněkud jiného, ne zcela standardního úhlu pohledu. Je možné říci, že tento záměr se autorům ve značné míře skutečně podařilo naplnit.

Veronika Bílková

¹ Pro výčet titulů srov. např. Bibliography on Terrorism, Bioterrorism, the Middle East, and 9-11 Related Issues Compiled by C. Reynolds, Law Librarian Nossaman Guthner Knox & Elliott, San Francisco, CA, <http://www.llrx.com/features/terrorbiblio.htm>. Srov. též MIPT Terrorism Bibliography, <http://www.mipt.org/terrorismbibliography.asp>

² V odborné literatuře se dosud neustálilo jednotné označení pro tento typ terorismu. Setkat se tak lze s nejrůznějšími termíny (např. ultraterorismus, hyperterorismus, superterorismus, WMD terorismus či ABC terorismus). Srov. Středa, L. – Matoušek, J.: Ultraterorismus – jaderný, radiologický, chemický a biologický terorismus. *Vojenské rozhledy*, rok 2002, číslo 1. Srov. též Brzybohatý, M.: *Současný terorismus*. *Vojenské rozhledy*, rok 2002, číslo 2.

³ Srov. v českém prostředí Encyklopedie *Současný terorismus*. Svojtka & Co., 2001. Nukleární terorismus, s. 232–234. Dále srov. Středa, L. – Matoušek, J.: cit. dílo. Viz též Brzybohatý, M.: cit. dílo.

⁴ V češtině k tomuto tématu viz Prymula, R. a kol.: *Biologický a chemický terorismus*. Informace pro každého. Grada Publishing, 2002.

⁵ „Ne pouvant rivaliser sur le terrain militaire conventionnel, les mouvements terroristes pourraient placer leurs espoirs dans la possibilité d’user d’une menace suffisamment terrible et destructrice incarnée par les armes chimiques et biologiques.“ (Lepick – Daguzan, 2003, s. 51.)

⁶ Definice Ministerstva obrany USA viz United States Department of Defense, US Department of Defense Dictionary of Military Terms. New York: Arco, 1988, s. 65. (Cit. dle Lepick – Daguzan, 2003, s. 53.)

⁷ Toto vidění je založeno na logice, podle níž „ceux qui l’ont déjà fait le referont et avec des moyens toujours plus modernes et plus destructeurs!“ (Lepick – Daguzan, 2003, s. 112.)

⁸ Např. Hoffmann, B.: *Inside Terrorism*. London: Victor Gollancz, 1998. Dále též Campbell, J. K.: *Weapons of Mass Destruction Terrorism*. Seminole, Florida: Interpact Press, 1997. Viz rovněž Roberts, B.: *Intervention au séminaire de Wilton Park*. *CBW Terrorism Risks, Implications and Governments Responses*, 1–3 October 1999.

⁹ Součástí tohoto způsobu myšlení je demonizace teroristů z islámského světa, přesvědčení o iracionalitě teroristů, víra v to, že teroristé usilují o maximální destrukci apod.